

"לחלום חלום ציוני במעברה"

יוסי אלפי: מעברה, המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל 2019, עמ' 299

הספר מעברה הוא כינוס מרשים ורחב של פרק המעברות במדינת ישראל הצעירה. המעברה היא גם חלק מעולמו של יוסי אלפי, שעסק בה בספרי השירה המוקדמים שלו וגם באלו המאוחרים, בספר המרתק במשותף עם לוכה אליאב משני עברי המעברה, וגם בפסטיבל מספרי סיפורים השנתי שאלפי יזם ומנהל בכל שנה עולה הנושא מזוויות שונות.

לעריכת הספר החדש מעברה יש זיקה לנרטיב המעברה רב הפנים והזוויות: על הספר עב הכרס והמושקע שהוא גם גדול ממדים התום יוסי אלפי. הוא שהגה את רעיון כתיבת הספר שבו יופיעו עדויות של מי שעלו ארצה והתגוררו במעברה, מי שנולדו במעברה ומי שגדלו בה, כמו אלפי עצמו, שהגיע למעברה כתינוק וטופל בידיה האוהבות של סבתו רימה. הספר משופע בתצלומים מהתקופה, לא בצבעי שחור-לבן המקוריים אלא מעובדים באופן מלא או חלקי לתמונות צבעוניות. הספר כולל שבעה פרקים, רשימה ביבליוגרפית, רשימת ארכיונים וצלמים ונספח.

לבד מן העדויות והזיכרונות יש בספר גם שירים בנושא המעברה כמו שירו של נתן אלתרמן שנודע בשירי הסוד השביעי, שבהם הגיב על חיי היום והשעה, ועל "הסתכלות פנימה, אל דרכי התנהלותה של המדינה". אלפי, כרבים אחרים, מציין שאלתרמן היה "נביא אמין בתקופתו ונתן בשירתו תוקף לאחד מן הפרקים המכוננים של קיבוץ גלויות:

"עוד ישירו לך שיר, מעברה עוד אימי שיר תודות ינגן/ לברוך, לפחון ולאהל. ספר יספה מעברת/ עוד יושר לצריפון לאחר שתמחהו שכונה חדשה. עוד זכור יהיה לא רק לרע... עוד יגד (כענין של אי פעם)/ איך נשא הוא את נס הגאולה..."

גם שיריו של אלפי כנזכר, משובצים בסיפור המעברה כערות בגוף ראשון, בכיטוי של משורה. אלו יכולים ללמד אף על מקורות שירתו של אלפי כמשורר ועל אחת מתפיסותיו: "לעשות מהלימון לימונדה", כך שירו 'חלום ציוני של דג' (עמ' 276).

אלפי בוחר בדרך האמנותית ובשירים רבים קודמים שלו כבר תיאר את חוויית החיים במעברה, אך במרוצת השנים הבין שלחוויית תשתית זו יש ממדים רבים ונרחבים שהם מעבר לחוויה הסובייקטיבית שלו. ובדומה להקמת המעברות כפרויקט ממשלתי בזמנו, כך אלפי, שהחליט ללכת בגדולות בכתיבת ספר רחב היקף על הנושא. אלא שבעוד שהמעשה ההיסטורי היה אמור להיות זמני, אך קועקע בזיכרון הלאומי, לכל הפחות בזיכרונם של אלו ששוכנו במעברות השונות באישון לילה, התגוררו במבנים ארעיים שהיו חשופים לסכנות בטיחות ולמזג האוויר, באוהלים, ברוננים ובפחונים, אלפי יזם את כינוס

הזיכרונות והתינוק ומבקש להגישו מזווית ראייה חדשה, הרואה בעולים שהובאו למעברה הלוצים לכל דבר ועניין.

למען הגילוי הנאות אציין שכמה שנים לפני פרסום ספר זה, בסיחה ביני ובין אלפי, עלה כי תפיסותיו דומות באסר לעליית יהודי המזרח ויהודי ארצות ערב, שלא עוצבה טראגי בזיכרון הקולקטיבי. רבים מקוראי הספר שכתבתי על אודות אמי שעלתה עם אביה ואחותה מפרס למושב מסלול שבנגב במסלול ילדותה, ציינו בפני שהבינו במהלך הקריאה כי הוריהם שהובאו לאחר עלייתם למרחבי הנגב, כדי להקים מושבים חדשים, גם הם היו הלוצים. עברה זו אינה יוצאת מעברת נחיתות או קובלנה. עם זאת, אלפי אינו מייפה את המציאות, ולכן החשיבות בהבאת ספצ של עדויות ממעברות שונות ברחבי הארץ. כך למשל, מובאים זיכרונותיהם של עולים רבים, רובם היו ילדים, כשהם ובני משפחותיהם הפכו לתושבי המעברה, עברם התרבותי של הוריהם ועיסוקם המקצועי נדחקו ושגרת המעברה הפכה ללחם הרוקם במסך תקופה ארוכה. כך למשל, מובאים זיכרונות של צביה גלעד

שעלתה מעירק והגיעה למעברת קרית עקרון (עמ' 128), אברהם מדהלה שעלה מתימן והגיע למעברת עקרון (עמ' 146), שסן סומך שעלה מעירק למעברת כפר נחמן שברעננה (עמ' 147), רפי שטרית שעלה ממרוקו למעברת באר שבע (עמ' 160), לידיה בראב שעלתה מלוב למעברת גילעם, שפרעם, קרית אתא (עמ' 194), יהודה דנון שעלה מבולגריה למעברת פרדס חנה (עמ' 237) ועוד. בזיכרונותיהם מספרים הכותבים על התנאים ששררו במעברה, כמו הכלים הסניטריים, שירותי 'כול קליעה' שמוכר יהודה דנון, לימים פרופ' יהודה דנון (עמ' 238). והאוכל? "בחדר האוכל המזון היה מבוסס על ביצים, תפוחי אדמה, דג פילה ופתיתים" (שם).

לעתים כלל סדר יומם של הילדים היכרות עם המרחבים הסמוכים למעברה, בעיקר נופים חקלאיים "פרדסים ושדות חקלאיים סבבו את המעברה.... מהשדות החקלאיים למדתי מה זורעים בכל עונה, למשל כותנה, בוטנים, אפונה ותפוחי אדמה" (מלכה וסלי, מעברת שבות ופרדסיה, שם, עמ' 241). גם אל מחלת הגזות והטיפול בה יש התייחסות: "לחלק מילדים השיער היה צומח לאחר תקופת מה, ולחלק לא צמח יותר השיער" (עמ' 242).

אציין שמהתרשמות ראשונה ושנייה מרבית העדויות הן של כותבים שבכגרותם עשו חיל בתחום עיסוקם, פרופסורים מתחומי ידע שונים, סופרים ומשוררים, פעילים חברתיים ואנשים שכתבו ספרי זיכרונות ועמלו על הוצאתם לאור. גם זה כנראה חלק מעמדתו המובלעת של אלפי בהראותו כי על אף הקשיים ולמרות והכל הצליחו כה רבים לכסס את מעמדם המכובד בחברה הישראלית.

לסיכום, הספר כבד המשקל, המרהיב בצבעוניותו הנדיבה, אינו רק תיעוד וליקוט של חומרי זיכרונות. ספר זה הוא הוקרה לתושבי המעברות, והנצחתם בו היא דרך אחת ואולי אף אמצעי של תיקון בידי מי שנולד במעברה, כגר וראה עולם, למד וביסס את מעמדו כאמן ובעיקר כאיש תיאטרון המונגש לכל. הספר אינו מתעלם מן המר והמתוק ומודה על זה וגם על זה.